

MONUMENTE SCULPTURALE ROMANE DE LA ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA, LA POIANA, JUDEȚUL GORJ

Vasile Marinoiu

Satul Poiana se află situat la 15 km sud de Târgu Jiu, în zona de exploatare minieră de la Rovinari.

Aici se află o rezervație de arhitectură, fostă proprietate a familiei Gh. Tătărescu* ce se compune dintr-un conac (fosta culă Poenaru ce avusese trei nivele în secolul al XVIII-lea, iar în urma bombardamentelor din primul război mondial, refăcută doar cu două nivele în anii 1923-1924); la nord-vest de conac, la cca. 50 m, se află o biserică de lemn cu hramul „Sfântul Gheorghe” ce datează din aceeași perioadă cu cula. La nord de biserică, în imediata ei apropiere, se află piatra de mormânt a lui Gheorghe Tătărescu cu soția, și a generalului Nicolae Tătărescu cu soția (bunicii și respectiv părinți marelui om politic, Gheorghe Tătărescu, din perioada interbelică). La 25 m sud-vest de conac se află, cel de-al treilea monument al rezervației de arhitectură Tătărescu, o casă țărănească din lemn construită de vestitul meșter popular Antonie Mogoș din satul Ceauru între anii 1875-1879¹. Casa a fost achiziționată odată cu cea de la Muzeul Satului din București a aceluiași meșter, în anul 1936, și refăcută la Poiana în același an² având drept destinație, casă de oaspeți.

Conacul și parcul are mai multe monumente sculpturale romane ce nu provin din descoperiri locale, ci sunt aduse la Poiana, pentru a împodobi aceste spații, în anii 1936-1938³. În această perioadă,

Gheorghe Tătărescu era prim ministru al României, dar ideea amenajării conacului și parcului de la Poiana, pare să-i fi venit încă din anul 1934 când a participat la marile serbări legate de deschiderea campaniei de cercetări arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, el fiind în relații foarte bune (amicale și politice) cu șeful șantierului arheologic, profesorul Constantin Daicoviciu ⁴.

Monumentele sculpturale romane aduse aici, de acest mare iubitor de cultură (să nu uităm că Gheorghe Tătărescu și soția sa Aretia – președinta Ligii femeilor din Gorj - au fost cei care l-au sprijinit și au comandat marelui Constantin Brâncuși, vestitul ansamblu sculptural de la Târgu Jiu în ani 1937-1938), se compun din șase lei funerari, trei coloane fragmentare, un pilastru de poartă, un perete lateral de aedicula și un basorelief mithraic cu inscripție. La acestea se adaugă un monument sculptural reprezentând un miel și două capiteluri, piese ce se află expuse la Muzeul Județean și care au fost aduse de la Poiana în împrejurări necunoscute ⁵.

În parcul conacului, în partea de nord-vest, la cca. 25 m, se află expuși, direct pe sol, doi lei funerari în poziție adosată. Ei au dimensiuni egale: 80 cm lungime, 60 cm lățime și 35 cm grosime. Leul cu corpul redat din profil spre stânga, stă culcat pe un postament cu partea superioară rotunjită. Capul, întors spre privitor, are coama bogat inelată, ce coboară până la jumătatea corpului.

Este confecționat din calcar și are o fisură în partea posterioară. Cel de-al doilea, este mult mai bine executat din punct de vedere artistic (înfățișare maiestuoasă, coamă bogată, trupul cu gheare puternice). Are capul orientat spre dreapta, iar cu labelle din față ține capul unui animal.

Alți doi lei apotropaici, de dimensiuni mai mari – lungime 110 cm, lățime 60 cm și grosime de 40 cm – sunt postați la intrarea în conac pe latura nordică a acestuia, de o parte și de alta a intrării. Ei sunt tot din calcar, însă au degradări în zona capului – botul rupt la cel orientat spre stânga și degradări ale postamentului din cauza picăturilor pluviale

de pe streășina locuinței.

Deasupra celui din stânga intrării, la cca. 2 m înălțime pe fațada exterioară a pridvorului, se află încastrat în zid un leu funerar din marmură. De dimensiuni reduse față de cei anteriori, 50 cm. lungime, 40 cm înălțime și 4 cm grosimea sculpturii ce se află în afara zidului, el este de o admirabilă execuție artistică și se remarcă prin acuratețea execuției unor detalii (coama bogată dăltuită în cârlionți și labe bine profilate). Are capul orientat spre dreapta și botul deschis.

Cel de-al șaselea leu se află pe latura vestică a conacului, la mijloc, la 1 m distanță de edificiu. Este din calcar și are dimensiunile: lungime 90 cm, înălțime 80 cm și 40 cm grosime. Botul animalului este rupt, iar detaliile coamei sunt estompeate.

În interiorul pridvorului conacului, pe latura de nord, în partea vestică a ușii de intrare, la parter, se află zidite în perete, cele mai importante piese: un basoreliev votiv din marmură de culoare cenușie și un perete lateral de aediculă, din același material. La prima piesă, după plinta monumentului observăm că s-a păstrat colțul drept inferior al plăcii, cu fragmente din trei registre ⁶. Dimensiunile ei sunt: 30 cm lungime, 15 cm lățime și 3 cm grosime (1 cm iese din zid).

Primul registru , cel din partea superioară, este cel mai mic și reprezintă scena centrală a sacrificiului mitraic. Se observă în colțul din stânga, numai șarpele târându-se pe pământ spre dreapta și piciorul din față al animalului sacrificat. În colțul din dreapta se vede laba dreaptă și piciorul stâng îndoit al unei persoane ce pare a se înclina spre dreapta.

Registrul din mijloc este format din plinta listel ce cuprinde ultimele cuvinte din textul votiv – [I] VS. PRIMVS. EX VOTO. POSVIT.

Textul fiind fragmentat, prezintă dificultăți în ceea ce privește identificarea personajului ...us Primus, și nu poate fi stabilit cu certitudine, din cauză că la Ulpia Traiana Sarmizegetusa există atestați epigrafic vreo patru „Primus” cu nomina (gentilicii) cunoscute ori recunoscute. Aici elementul onomastic precedent terminat în [i] us este evident sfârșitul numelui de familie (ca Aelius, Cornelius, Ulpus, Domitius, Terentius,

Procilius etc). Deocamdată nimic nu poate să indice care din acești „Primus” ar fi de căutat în dedicația mitraică de la Poiana, ce ar putea fi integrată și restituită corect documentării privind populația și cultele religioase în Dacia romană, numai după găsirea părții care lipsește din interesantul relief.

Ultimul registru din partea inferioară, scena anexă, este cel mai bine redat. Aici se observă privind de la stânga spre dreapta, partea anterioară a doi cai în galop, înhămați la o bigă. Urmează o corabie cu o singură vâslă, ce transportă un bovideu. Ea eate trasă de un personaj uman nud Oceanus. Între el și corabie pare a fi o capră cu coarnele îndoite spre dreapta și stânga ce poate fi un ornament de la pupa corăbiei.

Execuția și stilul basoreliefului sunt după șablonul consacrat și canoanele glipticii mithraice din imperiu și din Dacia. Chenarul, bine păstrat în partea inferioară și marginea stângă, este simplu. În ceea ce privește figurația, acest basorelief încastrat în peretele conacului de la Poiana, nu aduce elemente noi. Inedite par doar dispunerea scenelor, aranjamentul lor în ansamblul marelui tablou de cult persano-roman.

Episodul cu corabia și bovideul dintr-însa apare, de exemplu în relieful complex și foarte bogat în compartimente figurative pus de veteranul Titus Aurelius Marcus la Apulum, dar dispuse diferit scenele, ca și în cel de la Callatis .⁷ Mithras (Sol Invictus, Helios Aniketos) era cea mai răspândită divinitate orientală a Imperiului roman mai ales în provincia Dacia, datorită calităților sale de excepție și noutatea elementelor de atracție, fiind un zeu al luminii și având funcții și puteri nenumărate și miraculoase.

Celălalt basorelief, probabil un perete lateral de aediculă, este tot din marmură și se găsește încastrat în zidul conacului la 15 cm dedesubtul celui votiv. Într-un chenar lat aplatizat, la mijloc este reprezentat frontal un personaj în picioare, îmbrăcat cu o *tunică* scurtă până la genunchi și încinsă mai jos de brâu.

Cămașa face falduri rotunde până la glezne.

Basorelieful are dimensiunile de 35 cm înălțime, 19 cm lățime și 4 cm grosime, dintre care 2 cm în afara peretelui.

În parcul conacului, la 15 m vest, se află un pilastru de poartă, executat dintr-o rocă dură. Piesa este semirotundă pe două fețe și aplatizată pe celelalte două. La unul din capete (probabil cel superior) prezintă un profil, de cca. 8 cm., semicircular. Pilastrul are dimensiunile de 200 cm înălțime și 40 cm grosime. Pe una din laturile aplatizate se află un orificiu cu dimensiunile de 20 cm lungime, 10 cm lățime și 7 cm adâncime. El este executat la înălțimea de 110 cm față de baza pilastrului și folosea probabil la blocarea porții.

În partea nordică a parcului, la cca. 40 m de conac se află trei piese arhitectonice din calcar (colonete), păstrate fragmentar. Pentru a fi expuse vertical, colecționarul le-a atașat postamente pătrate din ciment, cu latura de 30 cm. Aceste postamente s-au păstrat doar la două din ele. La una din coloane se mai păstrează și astragalul, la bază în stil doric.

Cele trei fragmente au următoarele dimensiuni: Primul fus de coloană, cel cu baza dorică, are înălțimea de 110 cm., diametrul de 22 cm., iar grosimea bazei de 5 cm. El este cilindric; Cel de-al doilea, are fusul sub formă de trunchi de con și are înălțimea de 105 cm., diametrul bazei de 23 cm., iar diametrul de la partea inferioară de 20 cm. În această porțiune se află un orificiu pătrat în care este fixată o bucată de fier pentru legătura cu alt fus; Cel de-al treilea fragment de coloană are forma cilindrică și dimensiunile ceva mai reduse- înălțimea de 90 cm și diametrul de 20 cm.

Alături de aceste piese amintim și de cele care se află în posesia Muzeului Județean Gorj și care provin tot de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, (o perioadă de timp au fost și ele expuse în parcul conacului de la Poiana). Este vorba de două capiteluri compozite (inventar 17.642 și 17.643), sculptate în calcar.

Primul este ornamentat cu motive vegetale și are dimensiunile de 24 cm înălțime și diametrul de 22 cm. Prezintă în partea inferioară

un orificiu pătrat, cu latura de 7 cm și adâncimea de 6 cm., necesar pentru îmbinarea cu fusul coloanei.

Cel de-al doilea capitel, prezintă un astragal de stil ionic și echina ornamentată cu ove și palmete. Are dimensiunile de 25 cm înălțime și diametrul de 23 cm. În centrul bazei are pentru legătura cu fusul coloanei, un orificiu circular cu diametrul de 7 cm și adâncimea de 6 cm.. Ambele piese au degradări ale ornamentelor.

Ultima piesă, care după spusele doamnei Sanda Tătărescu Negropontes a fost adusă la Poiana tot de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, este o sculptură reprezentând un miel. Animalul cu corpul redat în profil spre stânga, stă culcat pe un postament paralelipipedic, (dimensiuni: 58 cm. lungime, 28,5 cm. lățime și 11 cm. grosime). Piesa se remarcă prin acuratețea execuției unor detalii (blana bogat inelată, pe cap prezintă două cornițe, urechile lăsate, coada stufoasă este așezată între picioarele posterioare și se prelungește pe aproape toată grosimea postamentului). Sculptura propriu-zisă are dimensiunile de 58 cm. lungime, 21 cm. lățime și 21 cm. grosime. Probabil că piesa respectivă este legată de sacrificiile romane sau poate fi atribuită apariției creștinismului în Dacia romană, mielul după cum se știe fiind unul din simbolurile acestei religii.

Toate aceste monumente sculpturale provin, după toate indiciile (afirmațiile doamnei Sanda Tătărescu Negropontes ale cercetătorilor I.I. Russu și V. Wollman care le-au studiat în aprilie 1977, după natura materialului din care sunt executate: marmură, calcar, după tehnica execuției și după conținutul reliefului votiv) de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa și ele au fost achiziționate de Gh. Tătărescu, în perioada 1936-1938.

Note:

* În prezent întreaga rezervație arhitecturală și monumentele sculpturale romane, ca urmare a exploatărilor miniere din zonă, au fost strămutate în cadrul Muzeului arhitecturii populare din Gorj de la Curtișoara, oraș Bumbești Jiu

1. Semnăturile meșterului se află inscripționate pe un stâlp al casei „1879 Anto/nie Mo/goși” și pe balustrada pridvorului „187 și ci(n)ci făcut antonie Mogoș”. Pe alt stâlp sunt însemnați cei care au refăcut casa în 1936 „arh. Trijanescu / Aug. Dima

sculptor".

2. Conform afirmațiilor doamnei Sanda Tătărescu Noproptes, fiica lui Gheorghe Tătărescu.

3. *Ibidem*.

4. Cf. revistei „*Realitatea Ilustrată*”, București, an. VIII, nr. 399 din 16 septembrie 1934.

5. Cf. afirmațiilor doamnei Sanda Tătărescu Noproptes, care își amintește că atunci când era copil era atrasă de acest miel sculptat.

6. I.I. Russu, *Monumente romane rătăcitoare*, în revista *Drobeta*, 1978, p. 50-54.

7. M.J. Vermaseren, *Corpus Inscriptionum et monumentorum religionis Mitriachae*, II, Haga, 1960, nr. 1958, fig. 512 și nr. 2310, fig. 640.

Résumé

L'auteur présente quelques monuments sculpturaux romains qui proviennent très probablement des ruines de la capitale du Dacia romaine, Ulpia Traiana Dacica Sarmizegetusa, qui se trouvent dans le village de Poiana (département de Gorj), monuments qui ont été acquis dans les années 1936-1938 par Gheorghe Tatarescu et transportés dans sa résidence.

Ces monuments sculpturaux sont six statues de lions funéraires (dont l'un en marbre et cinq en pierre de calcaire), trois colonnettes (en pierre de calcaire), et deux bas-reliefs en marbre qui se trouvent dans la cour et dans la muraille de la même résidence de Poiana (mais quelques-uns pourraient provenir du territoire de l'Oltenie roumaine).

Cula Gheorghe Tătărescu de la Poiana - Rovinari (în anul 1998) și doi lei funerari

Monumente sculpturale romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa la Poiana (județul Gorj) miel și două capiteluri